

Wyrok z 22 listopada 2004 r., [SK 64/03](#)
**DOPUSZCZALNOŚĆ ZWOLNIENIA RADCY PRAWNEGO Z TAJEMNICY
ZAWODOWEJ W POSTĘPOWANIU KARNYM**

Rodzaj postępowania: skarga konstytucyjna Inicjatorzy: osoby fizyczne	Skład orzekający: 5 sędziów	Zdania odrębne: 0

Przedmiot kontroli	Wzorce kontroli
Możliwość zwolnienia radcy prawnego z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej, jeżeli jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność objęta tajemnicą nie może być ustalona na podstawie innego dowodu [Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego: art. 180 § 2]	Zasada państwa prawnego Status samorządów zawodowych Zasada proporcjonalności Wymóg określoności czynu karalnego Prawo do rzetelnego procesu sądowego Wolność i tajemnica komunikowania się Autonomia informacyjna jednostki [Konstytucja: art. 2, art. 17, art. 31 ust. 3, art. 42 ust. 1, art. 45 ust. 1, art. 49, art. 51 ust. 2]

Przepisy ustaw regulujących status osób wykonujących niektóre zawody wymagające szczególnego zaufania (m.in. adwokata, radcy prawnego, notariusza, lekarza) przewidują obowiązek zachowania przez takie osoby tajemnicy zawodowej, obejmującej poufne wiadomości dotyczące osób prywatnych, które powierzają im swoje sprawy. Naruszenie tego obowiązku może uzasadniać pociągnięcie do odpowiedzialności cywilnej, karnej, a także – w ramach korporacji zrzeszającej przedstawicieli danego zawodu – dyscyplinarnej.

W celu zagwarantowania poszanowania tajemnicy zawodowej w postępowaniu sądowym i administracyjnym odpowiednie przepisy proceduralne, regulujące składanie zeznań w charakterze świadka, przewidują prawo odmowy zeznań bądź odpowiedzi na pytanie co do okoliczności objętych tajemnicą.

Zaskarżony w niniejszej sprawie art. 180 § 2 kodeksu postępowania karnego (k.p.k.) przewiduje możliwość zwolnienia z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej, co w konsekwencji rodzi konieczność złożenia zeznań co do okoliczności poufnych. Postanowienie w przedmiocie zwolnienia z tajemnicy może wydać sąd, jeżeli przesłuchanie co do faktów poufnych jest „niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości”, a ponadto dana okoliczność mająca znaczenie dla sprawy „nie może być ustalona na podstawie innego dowodu”.

Autorzy skarg konstytucyjnych, rozpoznanych łącznie, są radcami prawnymi. W postępowaniu karnym przeciwko prezesowi pewnej spółki akcyjnej skarżący zostali wezwani do złożenia zeznań w oparciu o informacje uzyskane podczas świadczenia usług prawniczych tej spółce, przy czym sąd rejonowy postanowił zwolnić ich z obowiązku zachowania tajemnicy radcowskiej. Zażalenie na to

postanowienie zostało oddalone przez sąd drugiej instancji. Mimo to skarżący nadal odmawiali zeznań, co w konsekwencji spowodowało postawienie im zarzutu popełnienia przestępstwa utrudniania postępowania karnego.

W skargach konstytucyjnych podniesiono, że kwestionowany przepis jest sprzeczny z normą wywiedzioną przez skarżących z szeregu przepisów Konstytucji (wskazanych w sentencji), według której osobom obowiązany do zachowania tajemnicy zawodowej związanej z wykonywaniem zawodu zaufania publicznego przysługuje konstytucyjne prawo podmiotowe do zapewnienia ochrony „szczególnej tajemnicy komunikowania się”.

Skargi konstytucyjne poparł, w trybie art. 51 ust. 2 ustawy o TK, Rzecznik Praw Obywatelskich. Zdaniem Rzecznika liczne przepisy Konstytucji uzasadniają objęcie ochroną świadczenia pomocy prawnej przez radcę prawnego, z czym wiąże się gwarancja tajemnicy informacji uzyskanej od klienta. Ponadto, w opinii Rzecznika, kryteria dopuszczalności zwolnienia z tajemnicy określone w zaskarżonym przepisie nie spełniają warunku dostatecznej określoności, co grozi arbitralnością podejmowanych rozstrzygnięć.

ROZSTRZYGNIECIE

Art. 180 § 2 kodeksu postępowania karnego jest zgodny z art. 2, art. 17, art. 31 ust. 3, art. 42 ust. 1, art. 45 ust. 1, art. 49 i art. 51 ust. 2 Konstytucji.

GŁÓWNE TEZY UZASADNIENIA

1. Nie jest wykluczone wywiedzenie określonego prawa lub określonej wolności o charakterze konstytucyjnym z treści kilku przepisów Konstytucji. Różne elementy tych przepisów mogą bowiem tworzyć w sposób spójny normę skierowaną do określonego adresata. Ponadto efektem istnienia pewnych obowiązków konstytucyjnych może być powstanie prawa (wolności) po stronie innego podmiotu, choćby nie było ono wyraźnie wyrażone w Konstytucji.
2. Zachowanie tajemnicy radcowskiej jest elementem prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Obowiązkwowi zachowania tajemnicy przez radców prawnych odpowiada nie tylko prawo ich klientów do zachowania w dyskrecji pewnych informacji, ale także prawo samych radców do określonych zachowań wobec organów wymiaru sprawiedliwości. O zakresie tego prawa decydują przewidziane w ustawach proceduralnych przypadki dopuszczalności odmowy składania zeznań czy udzielenia odpowiedzi na pytanie w postępowaniu przed organem państwa. Nie przesądzają one jednak o istnieniu konstytucyjnego prawa radców prawnych do zachowania tajemnicy zawodowej.
3. Zarzut niejasnej relacji między art. 3 ust. 5 ustawy o radcach prawnych (dotyczącego tajemnicy radcowskiej) a art. 180 § 2 k.p.k. jest bezpodstawny. Stosunek między tymi normami należy postrzegać jako relację *lex generalis – lex specialis*. Ponadto, ponieważ radcy prawni „trafili” do art. 180 § 2 k.p.k. w wyniku nowelizacji kodeksu dokonanej w roku 2000, między tymi normami zachodzi relacja *lex posterior – lex anterior*.

4. O ile pojęcie „dobra wymiaru sprawiedliwości” jest bardzo ogólne, o tyle drugie z kryteriów wskazanych w art. 180 § 2 k.p.k. – „brak innych środków dowodowych” – jest konkretne, wymierne i sprawdzalne. O zwolnieniu z tajemnicy decyduje sąd, który, dysponując materiałem zebrany w postępowaniu przygotowawczym, jest władny ocenić niezbedność dowodu, tj. stwierdzić, że za pomocą innych, realnie dostępnych środków dowodowych nie można danej okoliczności udowodnić. W związku z tym argument o braku precyzji art. 180 § 2 k.p.k. nie wystarcza, by podważyć konstytucyjność tego przepisu.
5. Przepis art. 2 Konstytucji nie jest źródłem praw ani wolności, zatem nie może stanowić samodzielnej podstawy skargi konstytucyjnej. W szczególności konstytucyjnego prawa jednostki nie da się wyprowadzić z zasady prawidłowej legislacji, będącej implikacją tego przepisu.
6. To samo dotyczy art. 31 ust. 3 Konstytucji. Odwołanie się do wyrażonej w tym przepisie zasady proporcjonalności może jedynie towarzyszyć innej podstawie i służyć wykazaniu, że ograniczenie konstytucyjnego prawa lub wolności poszło za daleko. Charakter konstytucyjny mają przy tym prawa podmiotowe wywiedzione z normy o randze konstytucyjnej, nie zaś prawa, których jedynym źródłem jest ustawa.
7. Dopuszczenie funkcjonowania samorządów zawodowych (por. art. 17 Konstytucji) nie oznacza, że sam fakt przynależności do korporacji tworzy prawa konstytucyjne, w szczególności prawo do zachowania tajemnicy zawodowej. Konstytucyjne uznanie pozycji korporacji zawodowej ma swą podstawę w publicznoprawnym aspekcie pracy radców prawnych czy adwokatów, z czego wynikają pewne obowiązki publicznoprawne. Jakkolwiek w ramach pieczy nad należyтым wykonywaniem zawodu (art. 17 ust. 1) samorząd jest uprawniony do egzekwowania od radców prawnych poszanowania obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej, to jakość obsługi prawnej nie może być oceniana jedynie w aspekcie stosunku prawnik-klient. W sytuacji konfliktu dwóch wartości, a mianowicie dobra wymiaru sprawiedliwości oraz dobra klienta, który powierzył informacje prawnikowi występującemu w innym charakterze niż obrońca (por. art. 42 ust. 2 i tezę 12) – Konstytucja nie nakazuje dania prymatu tej drugiej wartości.
8. Nie istnieje związek między zasadą „*nullum crimen sine lege*” (art. 42 ust. 1 Konstytucji) a postulatem bezwzględnej tajemnicy zawodowej radcy prawnego. Ewentualna odpowiedzialność karna radcy, który nie podporządkuje się postanowieniu sądu o zwolnieniu go z tajemnicy i nie złoży zeznań, podlega zasadom ogólnym.
9. Profesjonalna pomoc w toku postępowania ma znaczenie dla realizacji prawa do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji). Z drugiej jednak strony Konstytucja nie gwarantuje możliwości skorzystania z pomocy prawnej adwokata czy radcy prawnego poza postępowaniem karnym. Tym bardziej zwolnienie radcy prawnego, w ściśle określonych przypadkach, z obowiązku zachowania tajemnicy nie oznacza ograniczenia prawa do sądu.
10. Jedynym przepisem Konstytucji, na którym można oprzeć bezwzględny nakaz zachowania przez prawnika tajemnicy zawodowej, jest art. 42 ust. 2 (prawo do obrony). Jednak nawet z tego przepisu nie wynika konstytucyjne prawo adwokatów do poszanowania tajemnicy obrończej; wymieniony przepis statuuje natomiast prawo osoby, przeciwko której prowadzone jest postępowanie karne, do nieskrępowanego kontaktu z obrońcą.
11. Przepisy art. 49 Konstytucji (wolność i tajemnica komunikowania się) i art. 51 ust. 2 (ograniczenie władz publicznych w pozyskiwaniu, gromadzeniu i udostępnianiu informacji o obywatelach) dopuszczają ograniczenia tajemnicy radcowskiej. Pierwszy z nich przewiduje bowiem możliwość ustawowego ograniczenia wskazanej w nim wolności,

drugi zaś zawiera przyzwolenie dla działań niezbędnych w demokratycznym państwie prawnym. Jednym zaś z podstawowych zadań demokratycznego państwa prawnego jest wykrywanie przestępstw, ściganie ich sprawców i wymierzanie im kar. Jeśli do tego celu konieczne okaże się gromadzenie określonych informacji, działania organów ścigania w tym zakresie nie są sprzeczne z Konstytucją.

12. Przepis kwestionowany w trybie [skargi konstytucyjnej](#) powinien stanowić podstawę ostatecznego orzeczenia dotyczącego konstytucyjnych wolności lub praw skarżącego. Jednak samo wadliwe zastosowanie takiego przepisu w konkretnej sprawie nie świadczy jeszcze o jego niekonstytucyjności.

Przepisy Konstytucji i ustawy o TK

Konstytucja

Art. 2. Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Art. 17. 1. W drodze ustawy można tworzyć samorządy zawodowe, reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczę nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony.

2. W drodze ustawy można tworzyć również inne rodzaje samorządu. Samorządy te nie mogą naruszać wolności wykonywania zawodu ani ograniczać wolności podejmowania działalności gospodarczej.

Art. 31. [...] 3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 42. 1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego.

2. Każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu.

3. Każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu.

Art. 45. 1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

Art. 49. Zapewnia się wolność i ochronę tajemnicy komunikowania się. Ich ograniczenie może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.

Art. 51. [...] 2. Władze publiczne nie mogą pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym.

Ustawa o TK

Art. 51. 1. O wszczęciu postępowania [w trybie skargi konstytucyjnej] Trybunał informuje Rzecznika Praw Obywatelskich; art. 33 stosuje się odpowiednio.

2. Rzecznik Praw Obywatelskich może, w terminie 60 dni od otrzymania informacji, zgłosić udział w postępowaniu.